

УДК 159.920.2:319

О. Г. Васютинська

кандидат психологічних наук,
начальник відділу психологічного забезпечення УМВС
України в Одеській області

ПАСІОНАРНІ РИСИ ПРАЦІВНИКІВ ОВС

Стаття присвячена виділенню та психологічній характеристиці основних внутрішніх детермінант становлення особистісної пасіонарності, які можуть виступати емпіричними гарантами та структурними компонентами пасіонарності як диференціально-психологічного явища.

До них віднесено потребу особистості у самоактуалізації, особливості локалізації відповідальності, персоніфікації та стилю міжособистісної взаємодії

Ключові слова: пасіонарність, внутрішня структура, самоактуалізація, локус контролю, персоніфікація, стиль взаємодії.

Постановка проблеми. Поняття «пасіонарність», введене Л. М. Гумільовим, описує активних ідеалістів, творців, людей, наповнених позитивною енергією, з активною життєвою позицією, що з'являються в різній пропорції на різних етапах розбудови держави. Пасіонарії — це особистості, які можуть здійснювати значущі вчинки та не залишати місця бездіяльності і спокійній байдужості. На жаль, в сучасній науці не склалося єдиного розуміння суті пасіонарності. Більш того, концепція пасіонарності після Л. М. Гумільова не отримала скільки-небудь помітного розвитку, не дивлячись на її очевидну значущість для розуміння розвитку особистості на доленосних етапах розвитку суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій. Представники психологічної науки рідко звертаються до проблеми пасіонарності, а у нечисленних роботах з даної проблеми виявляється прагнення пояснити різноманітні прояви пасіонарної поведінки вже готовими психологічними концепціями (поняття про особистісний адаптаційний потенціал, що визначає стійкість суб'єкта до екстремальних чинників, запропоноване О. Р. Маклаковим, поняття про особистісний потенціал, що розробляється Д. О. Леонтьєвим на основі синтезу філософських ідей М. К. Мамардашвілі, Е. Фромма і В. Франкла та ін.). Однак у цих працях пояснення замінюється редукцією поняття «пасіонарність» до інших психологічних термінів — темпераменту, акцентуації, альтруїзму, адаптації, волі та ін. (Л. Л. Васильєв, М. В. Голіков, Д. Г. Давидов, І. С. Зіміна, К. П. Іванов, В. О. Мічурин, Л. П. Павлова, В. М. Русалов та ін.).

Мета статті — на основі проведеного теоретико-емпіричного дослідження виділити та семантично наповнити основні групи пасіонариїв.

Виклад основного матеріалу. Згідно з Л. М. Гумільовим, пасіонарний імпульс математично може виступати кількісною мірою, на підставі якої можна побудувати типологію, тобто правочинно класифікувати особистості:

на пасіонаріїв, гармонійних, субпасіонаріїв [1]. У гармонійних особистостей імпульси пасіонарності й інстинкту самозбереження врівноважуються. Пасіонарії і субпасіонарії — надмірно активні і надмірно пасивні категорії населення — у суспільстві, що переживає стаціонарну фазу розвитку, становлять статистичні меншості — по 15 %. Середину статистичного континууму, що підкоряється закону великих чисел, становлять індивіди, у яких обидві крайності з'єднуються таким чином, що врівноважують одна одну. Ми припускаємо, що в окремих, рандомізованих і достатньо великій вибірці частки пасіонаріїв, гармонійних особистостей, субпасіонаріїв мають співвідноситися у відсотковому вираженні, як 15:70:15. Тому ми, мабуть, мали припустити, що в дослідженій вибірці частка пасіонаріїв становитиме 15 %.

Субпасіонаріїв Л. М. Гумільов характеризує як людей з негативною пасіонарністю, вчинками яких керують імпульси, вектор яких є протилежним пасіонарній напрузі [1]. Вони не займаються виробничою працею, тобто поводяться як соціальні паразити, існуючи за рахунок інших представників етносу. Якщо припустити, що вибірка досліджених складається лише з пасіонаріїв та гармонійних особистостей, частка пасіонаріїв має складати $15:(70+15) \cdot 100 \% = 17,6 \%$.

Треба враховувати, що згідно з уявленням Л. М. Гумільова, пасіонарність має важливу властивість: вона «заразлива». Це значить, що люди гармонійні, виявившись у безпосередній близькості від пасіонаріїв, починають поводитися так, ніби вони були пасіонарні. Тому розрахована частка у 17,6 % уявляється такою, що адекватно відображає мінімальну кількість осіб у дослідженій вибірці, які здатні на яскраву пасіонарну поведінку.

Відповідно, щоб виокремити групу пасіонаріїв та провести аналіз їх особистісних якостей, з усієї вибірки було виокремлено 17,6 досліджуваних з найбільшим рівнем за шкалою пасіонарності. Для цього вибірку було розділено на дві половини межею у 82,4 процентіля. Значенням, що відповідає процентілю 82,4 є точка у 33,783 балів на шкалі пасіонарності. Отже всі досліджені, в яких рівень пасіонарності був вищим цієї критичної точки, були віднесені до пасіонаріїв, а ті, в яких цей рівень був меншим, — віднесені до гармонійних особистостей. Співвідношення пасіонаріїв і гармонійних склало 35 і 164 осіб відповідно.

Для аналізу особистісних якостей, властивих пасіонаріям, були розраховані описові статистики для показників чотирьох психодіагностичних методик: особистісного опитувальника Кеттелла, методу діагностики міжособистісних стосунків Т. Лірі, методики «Рівень суб'єктивного контролю», опитувальника «Самоактуалізаційний тест». Описові статистики для факторів особистісного опитувальника Кеттелла для пасіонаріїв наведені у вигляді стовпчикової діаграми у рисунку 1.

З рисунку 1 видно, що профіль особистісних якостей пасіонаріїв, що працюють в органах внутрішніх справ, характеризується дуже високими значеннями факторів С (сила Я — слабкість Я) та Н (сміливість — боязкість) (в цій підвибірці значення цих факторів варіювало у межах від 8 до 10 стенов, а медіанне значення було рівним 10 стенов). Це вказує на ста-

більше тяжіння до спілкування, вміння будувати стосунки за своїм сценарієм, здатність протистояти складним ситуаціям та долати перешкоди. Все це в цілому вказує на стеничний стиль реагування на зовнішні стимули.

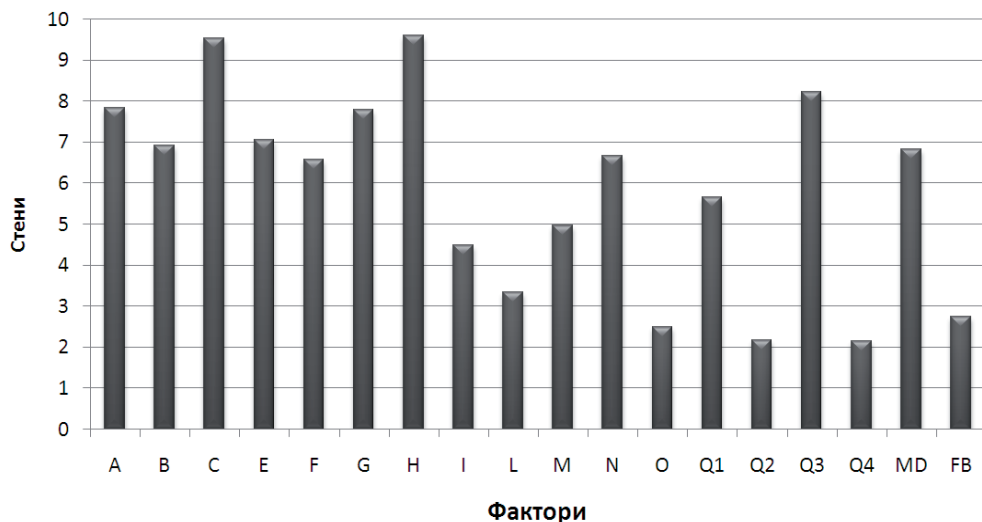

Рис. 1. Середній профіль пасіонаріїв за методикою Кеттелла

Звертає на себе увагу провідна роль факторів самоконтролю Q3 (контроль бажань — імпульсивність), G (сила Над-Я — слабкість Над-Я») (вони мали високі значення як середні, так і медіанні). Дані тенденції свідчать про те, що пасіонаріїв характеризують такі якості, як організованість, відповідальність, здатність до контролю своїх емоцій, прагнення дотримуватися існуючих соціальних норм і правил. Такі особистості піклуються про свою професійну репутацію. Підвищені значення фактора B свідчать про те, що для пасіонаріїв важливими якостями є здатність до навчання, здатність до абстрактного синтезу інформації, виражені інтелектуальні інтереси. Поряд із цим підвищені значення фактора Q1 (радикалізм — консерватизм) у групі пасіонаріїв свідчать про те, що вони прагнуть бути інформованим про всі події, що відбуваються, отримувати нові знання, мотивованими до експериментування, новаторських форм професійної діяльності.

Поєднання середньогрупових високих значень за фактором E і низьких значень за фактором Q2 (самостійність — залежність від групи) вказує на здатність пасіонаріїв вести за собою інших людей, але при цьому не втрачати з поля зору колективні інтереси.

Описові статистики для показників методу діагностики міжособистісних стосунків Т. Лірі у пасіонаріїв наведені у вигляді стовпчикової діаграми на рисунку 2: пасіонарії характеризуються найбільшими середньогруповими та медіанними показниками за владно-лідуючим октантом методики Лірі. Але ні середньогрупові, ні медіанні значення не перевищували критичну межу у 12 балів, тобто можна вважати, що виявляючи свій стиль між-

особистісного спілкування, пасіонарії адаптують його до умов зовнішнього середовища. Вони виявляють впевненість у собі, вміння бути хорошим наставником і організатором, якості керівника.

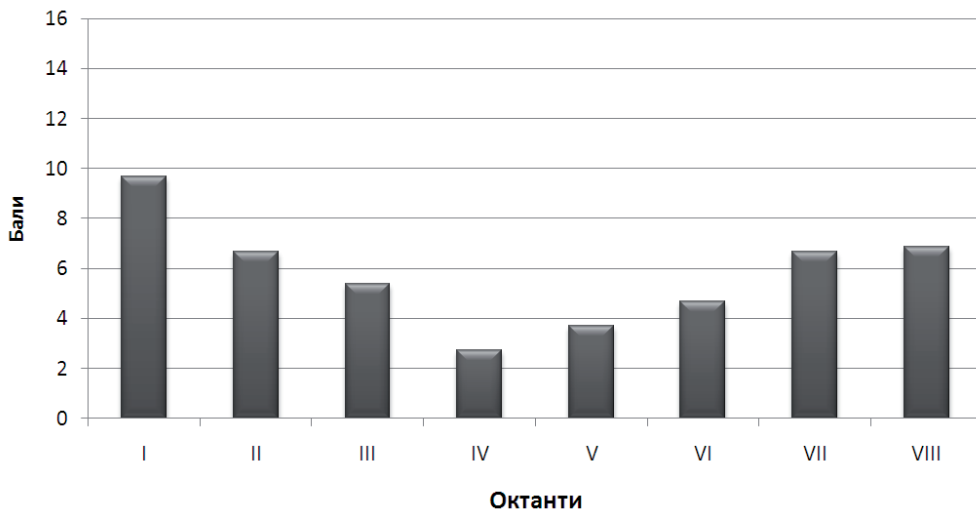

Рис. 2. Середній профіль пасіонаріїв за методикою Лірі

Примітка: I — владно-лідуючий октант; II — незалежно-домінуючий; III — прямолінійно-агресивний; IV — недовірливо-скептичний; V — покірно-сором'язливий; VI — залежно-слухняний; VII — співпрацююче-конвенційний; VIII — відповідально-великодушний

Октанти I, VII та VIII знаходилися за своїми середніми та медіанними значеннями у межах від 6 до 8 балів. Незалежно-домінуючий стиль міжособистісних відносин знаходить своє вираження у пасіонаріїв як впевнена, незалежна поведінка. Співпрацюючий-конвенційний у прагненні до тісної співпраці з референтною групою, до дружніх стосунків з оточуючими. Відповідально-великодушний варіант міжособистісної поведінки виявляється у вигляді готовності допомагати оточенню, розвиненим почуттям відповідальності. Низькі середньогрупові значення у групі пасіонаріїв за октантами IV (недовірливо-скептичний) та V (покірно-сором'язливий) свідчать про досить довірливе ставлення з їх боку до оточення, яке поєднується з певним нон-конформізмом, небажанням підкорятися волі інших.

Описові статистики для показників методики «Рівень суб'єктивного контролю» у пасіонаріїв наведені у вигляді стовпчикової діаграми у рисунку 3. Слід зазначити, що рівень загальної інтернальності у групі пасіонаріїв є середнім. Тобто найбільш пасіонарні працівники ОВС характеризувалися балансом між інтернальністю та екстернальністю. Дана тенденція може свідчити про те, що пасіонарії дотримуються думки, що певна частина важливих подій у їхньому житті є результатом їхніх власних дій, і що вони можуть ними керувати, і у такий спосіб відчувають відповідальність за ці події і за те, як складається їхнє життя в цілому.

Найбільш вираженою тенденцією для пасіонаріїв є інтернальність в області досягнень. Таким чином, вони вважають, що вони самі домоглися всього того хорошого, що було і є в їхньому житті, і що вони здатні з успіхом переслідувати свої цілі в майбутньому, що відповідає високому рівню суб'єктивного контролю над емоційно позитивними подіями та ситуаціями.

Низькі значення за шкалами інтернальності відзначаються в області невдач та виробничих відносин. Пасіонарії більш схильні приписувати відповідальність за негативні події іншим людям або вважати їх результатом невдачі. Вони також схильні приписувати важливе значення щодо ситуацій на роботі зовнішнім обставинам — керівництву, колегам по роботі, везінню-невдачі. Але за показниками за цими шкалами пасіонарії є більш інтернальними, ніж гармонійні особистості.

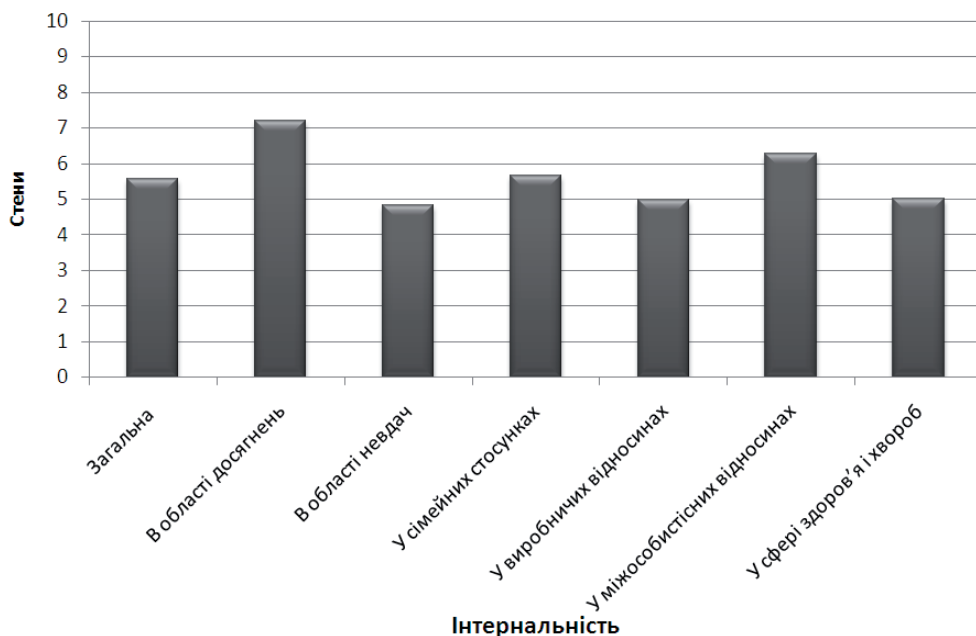

Рис. 3. Середній профіль пасіонаріїв за методикою УСК

Дані методики «Самоактуалізаційний тест» у пасіонаріїв показали наступне. Найбільш виразними у групі пасіонаріїв є такі шкали самоактуалізаційного тесту: самоповага (70,7 %), орієнтація в часі (66,7 %) та самоприйняття (59,5 %). Наступними по мірі зменшення були такі шкали: гнучкість поведінки (58,5 %), синергія (57,6 %), ціннісна орієнтація (55,3 %), підтримка (53,8 %), спонтанність (53,7 %), уявлення про природу людини (53,4 %), контактність (50,7 %), прийняття агресії (50,4 %), пізнавальні потреби (49,6 %), сензитивність (46,4 %), креативність (44,9 %).

Висновки. Узагальнюючи проведений аналіз особистісних якостей працівників ОВС, необхідно відзначити, що вони характеризуються наступни-

ми якостями. Яскраві пасіонарії вміють будувати стосунки за своїм сценарієм, вести за собою інших людей, але при цьому не втрачати з поля зору колективні інтереси. Для них властива організованість, відповідальність, здатність до контролю своїх емоцій, прагнення дотримуватися існуючих соціальних норм і правил. Вони фрустраційно толерантні, здатні протистояти складним ситуаціям та долати перешкоди, приймають рішення з урахуванням моральних норм і правил, воліють раціонально планувати свою діяльність. Пасіонарії виявляють впевненість у собі, незалежність, вміння бути хорошим наставником і організатором. Вони виявляють інтернальність в області досягнень і в області міжособистісних відносин. Для них характерна здатність цінувати свої достоїнства, позитивні якості характеру, поважати себе за них, вони сприймають своє життя цілісно у часовій перспективі та схвалюють себе такими, якими вони є, незалежно від оцінки своїх власних достоїнств і недоліків (можливо, і всупереч їм).

Список використаних джерел і літератури

1. Гумилев Л. Н. Этногенез и проблемы этнической психологии / Л. Н. Гумилев, М. И. Коваленко // Актуальные проблемы этнической психологии. — Тверь, 1992. — С. 43–47.
2. Голиков Н. В. Важнейшие проблемы, поднятые А. А. Ухтомским, и их значение для современной физиологии / Н. В. Голиков // 90-летие академика А. А. Ухтомского. — Л., 1975. — С. 30–44.
3. Русалов В. М. О природе темперамента и его месте в структуре индивидуальных свойств человека / В. М. Русалов // Вопросы психологии. — 1985. — № 1. — С. 45–58.

References

1. Gumilov L. N. Ethnogenesis and problems of ethnic psychology [Ethnogenesis and problems of ethnic psychology]. — Tver, 1992. — S. 43–47.
2. Golikov N. V. Vazhneichie problemi, podniate Uhtomskin, i ih znachenie dlia sovremennoy fiziologii [Major problems, heaved up A. A. Uhtomskin, and their value for modern physiology]. — L., 1975. — S. 30–44.
3. Rusalov V. M. O prirode temperamenta i ego mesta v strukture individualnykh svoystv cheloveka [About nature of temperament and his place in the structure of individual properties of man] // Voprosy psichologii. — 1985. — № 1. — S. 45–58.

О. Г. Васютинская

кандидат психологических наук,
начальник отдела психологического обеспечения УМВД
Украины в Одесской области

ПАССИОНАРНЫЕ ЧЕРТЫ РАБОТНИКОВ ОВД

Резюме

Статья посвящена выделению и психологической характеристике основных внутренних детерминант становления личностной пассионарности, которые могут выступать в качестве эмпирических гарантов и структурных компонент пассионарности как дифференциально-психологического явления.

К ним отнесена потребность личности в самоактуализации, особенности локализации ответственности, персонификации и стиля межличностного взаимодействия.

Ключевые слова: пассионарность, внутренняя структура, самоактуализация, locus контроля, персонификация, стиль взаимодействия.

O. G. Vasyutinskaya

PhD in Psychology, head of the Department of psychological support
of the Ministry of internal Affairs of Ukraine in the Odessa region

PASSIONATE TRAITS OF POLICE OFFICERS

Abstract

The article is devoted to the selection and psychological characteristics of the main internal determinants of the formation of personal energy that can be empirical underwriters and structural components of passionarity as differential-psychological phenomena. Among them are the need of the individual for self-actualization, especially localization responsibility of personalization and style of interpersonal interaction.

Key words: drive, internal structure, self-actualization, locus of control, personalization, interaction style.

Стаття надійшла до редакції 13.11.2014